

NAKÖPIIRISSÄ — I SYNFALTET

Toinen pohjoismainen kansainvälisen politiikan seminaari

Suomi oli saanut tehtävän toimia tänä vuonna isäntänä toisessa pohjoismaisessa kansainvälisen politiikan seminaarissa, joka järjestettiin Matinkylässä syyskuun 22—24 pnä. Viitisenkymmentä alan tutkijaa ja harrastajaa oli saapunut paikalle suurinpiirtein tasaisesti eri pohjoismaista. Kolmipäiväisen seminaarin ohjelma oli suunniteltu tiiviiksi, mutta alustusten sijoittaminen alkajaispäiväksi peräkkäin sai aikaan, että keskusteluille jäi runsaasti aikaa ja ne muodostuivat väljiksi ja enemmän suuria linjoja kuin yksityiskohdita koskeviksi. Alustukset oli valittu sekä yleisen teorian että käytännöllisten tutkimustehtävien alueilta ainakin jossakin määrin toisiaan täydentääkseen. Huomiotaherättävän vilkas mielenkiinto näytti vallitsevan osanottajien keskuudessa metodikysymyksiä kohtaan, joihin keskusteluissa palattiin kerran toisensa jälkeen.

»Suomea on eräissä suhteissa voitu pitää kansainvälisen politiikan tutkimuksen alalla edelläkävijämaana pohjoismaissa», mainitsi apul.prof. Nils Andrén Ruotsista avajaispuheessaan kohteliaasti, mutta kiitti samalla mm. norjalaisten uuden ulkopoliittisen instituutin aikaansaannoksia sinä lyhyenä aikana, jonka se on ollut olemassa. Eikä suotta, sillä useimpien suomalaisten osanottajien voimakkaimpia vaikutelmia seminaarista lienee ollut Norjan tutkijarintaman voima ja syvyys huolimatta siitä, että tämän edellisen isäntämaan osanottajia ei tällä kertaa ollut varsinaisina alustajina. Tanskalaiset esiintyivät myös aktiivisesti; heidän keskuudessaan tuntui tällä kertaa olevan runsaasti historioitsijoita, jotka kuitenkin osallistuivat varsin ennakkoluulottomasti kansainvälisen politiikan uusinta metodologiaa koskevaan keskusteluun. Prof. Jansson mainitsee artikkelissaan »*Studiet av internationell politik i Norden*» (Politiikka 2/1960), että Ruotsin yliopistopiireissä on tähän asti osoitettu eniten mielenkiintoa »*international relations*»-tyyliseen kansainvälisen kanssakäymisen kokonaissynteesiin pyrkivään tutkimustapaan. Tämänkertaiset ruotsalaiset osanottajat jättivät kuitenkin sen vaikutelman, että suppeampi »*international politics*»-aspekti olisi sielläkin suorittanut läpimurtonsa, ja heidän osuutensa tämän alueen teoriaa koskevassa keskustelussa oli vakuuttava. Erikoisesti prof. Andrén kiitti tri Karl Birnbaumin Tukholman Korkeakoulun yhteydessä nuorten tutkijain keskuudessa suorittamaa arvokasta työtä; tämä koulu tunnetaankin ennestään kansainvälisen politiikan tutkimuksen vahvana linnakkeena Ruotsissa.

Kapasiteettivertailu ja päätöksentekoaalyysi

Seminaarin työskentely aloitettiin alustusparilla, joka koski kahta aluetta uusimmassa alan metodologiassa: tri Risto Hyvärinen arvioi valtioiden kapasiteetin (*state capability*) vertailemista tutkimustapana tri Birnbaumin käsitellessä päätöksentekoprosessien analysointia (*decision-making analysis*) viimeaikaisen kirjallisuuden valossa.

Kummankin alustajan esitystä leimasi kriittinen suhtautuminen aiheisiinsa: sen paremmin kapasiteettivertailun kuin päätöksentekoaalyysin ei katsottu vielä kehittyneen sille tasolle, että ne ilman muuta tarjoaisivat yleispätevän lähtökohdan kansainvälisen politiikan tutkimukselle missä oloissa ja minkälaisen järjestelmän vallitessa tahansa. Erikoisesti tämä koskee edellistä, sillä tri Hyvärinen totesi olevan parasta rajoittua puhumaan vain kapasiteettiperspektiivistä tai -metodista, koska mitään erikoista kapasiteettiteoriaa ei vielä ole olemassa. Varsinaisesti uutta kapasiteetikäsite ei kuitenkaan sisällä, vaan erilaisten valtioiden voimaa (*national power*) koskevien tutkimusten yhteydessä sen sisältöä on jo kauan pohdittu. Varhaisemmassa vaiheessa siihen katsottiin kuuluvaksi melkein pelkästään asukasluvun ja sotilaallisen potentiaalinal tapaisia tekijöitä (Stalin: »Kuinka monta divisioonaa on paa-villa?»), mutta sekä tutkimuksen kehittyminen että yhteiskunnan rakenteen komplisoituminen on aiheuttanut, että kapasiteetikäsitteeseen on täytynyt mahduttaa yhä erilaisempia piirteitä. Toistaiseksi ei kapasiteettianalyysi ole päässyt deskriptiivistä vaihetta pitemmälle, eikä ehkä koskaan voi antaa kuin suhteellisen pinnallisia tuloksia. Niidenkin saavuttaminen tutkimuksen alkuvaiheissa voi kuitenkin olla arvokasta, ja loppujen lopuksi kapasiteettivertailu on kaikessa voimapolitiittisten konstellatioiden tutkimuksessa pohjalla, totesi Hyvärinen. Sensijaan sen käyttö lähtökohtana pienehköjen ja voimapolitiittisesti vähän merkittävien valtioiden keskinäisten suhteiden tutkimisessa voi olla epäilyttävää ja tuloksetonta.

Keskustelua herätti eniten tri Hyvärisen esittämä määritelmä valtioiden kapasiteetista niiden kykyä »to make sound decisions» mahdollisuuksiensa rajoissa asetettujen päämäärien saavuttamiseksi ilman, että aiheutuu päinvastaiseen suuntaan vaikuttavia seurausilmiöitä. Huomautettiin, että valtion mahdollisuuksien rajoissa on aina tehdä myös katastrofaalisiin seurauksiin johtavia päätöksiä. Tri Hyvärinen viittasi esimerkkiinsä itsemurhaajasta, jolla on vielä ikkunalaudalla seisoessaan valittavana useita eri vaihtoehtoja, mutta aloitettuaan hypyn on kokonaan menettänyt mahdollisuutensa vaikuttaa lopputulokseen, joka riippuu hypyn korkeudesta, maaperän laadusta jne., ts. hänen kapasiteettinsa on nolla.

Tri Birnbaum totesi alustuksessaan, että sen jälkeen kun myös kansainvälisen politiikan tutkijat ovat alkaneet osoittaa kiinnostusta käyttäytymistieteiden jo kauan harrastamaan päätöksenteon tutkimukseen, on jo joitakin erilaisia yrityksiä tehty tämän tutkimustavan soveltamiseksi uudella alueella. Parhaiten tunnettu on edelleen uranuurtajien Snyderin, Bruckin ja Sapinin yritys luoda yleispätevä malli ulkopoliittisesta päätöksenteosta. Sen vaikeatajuinen terminologia ja ennen kaikkea kyseisen tapahtumasarjan tiettyjen vaiheiden mittasuhteiden paisuttaminen (överdimensionering) rajoittavat kuitenkin sen käyttökelpoisuutta empiirisissä tutkimuksissa. Tri Birnbaum katsoi jo Snyderin oman yrityksen soveltaa malliaan Yhdysvaltain Korean sodan aikaiseen politiikkaan osoittavan, että mallin soveltamista koskevien

laajojen selostusten ja saavutettujen niukkojen tuloksien välillä vallitsee tietty epäsuhde. Huomattavasti vaatimattomammin tavoittein on Bernhard C. Cohen soveltanut päätöksentekotutkimusta yrittäessään yhdestä rajoitetusta tapahtumasarjasta (joka johti USA:n ja Japanin rauhansopimukseen) johtaa yleistyksiä, jotka koskevat maan ulkopoliitiikan muovautumistapaa. Hän on myös osoittanut varovaisuutta huomauttamalla saavuttamiensa tulosten rajoitetusta käyttöarvosta, toivoen tutkimuksensa saavan jatkokseen useita eri case studyja erilaisista ja merkitykseltään eriarvoisista ulkopoliittisista ratkaisuista, jotka voisivat auttaa yleispätevän teorian muodostusta. Henkilökohtaisesti tri Birnbaum sanoi odottavansa eniten englantilaisen Joseph Frankelin piakkoin ilmestyvästä kirjasta, jonka käsikirjoituksen hän oli saanut haltuunsa ja jota hän piti tähän asti merkittävimpanä saavutuksena ulkopoliittista päätöksentekoa koskevassa kirjallisuudessa. Frankelin mallin ydinkohtana on päätöksentekijöiden henkilökohtaisten arvostusten ja heidän havaintojensa yhteisvaikutus päätöksenteossa, mutta havainto (*perception*) ei hänellä ole kuitenkaan saanut niin ratkaisevaa sijaa kuin Snyderillä. Tietynlaisesta staattisuudesta voidaan hänenkin rakennelmaansa arvostella, eikä ole sanottua, että sitä voitaisiin soveltaa kuin sen 20. vuosisadan länsimaisen järjestelmän puitteissa tapahtuvan ulkopoliittisen päätöksenteon tutkimiseen, jonka piirissä Frankel liikkuu.

Päätöksentekoanalyysi oli selvästi jo useita seminaarin osanottajia läheisesti kiinnostava aihe, siksi usein siihen palattiin keskustelussa ja esitettiinpä norjalaisten taholta tuloksia pienehköstä tutkimuksesta, jossa tätä menetelmää oli jossain määrin pyritty soveltamaan (kysymys oli ulkopoliittisesta debatista, joka koski kauppaedustajan nimittämistä Francon Espanjaan). — Teoreettiseen keskusteluun toi oman lisänsä norjalaisen maist. Knut Midgaardin ohjelman ulkopuolella esittämä alustus peliteoriasta, joka aiheutti hyväntuulista voimainmittelyä kokouksen »humanistien» ja »matemaatikkojen» välillä.

Pohjoismaisen yhteistyöpolitiikan tutkimukset

Eräs konkreettinen pohjoismaisen yhteistyön kohde kansainvälisen politiikan tutkimuksessa on tanskalaisen prof. Henningsenin aloitteesta alullepantu laaja tutkimusprojekti, joka koskee pohjoismaista liitto- ja puolustuspolitiikkaa. Neljä eri ajanjaksoa on valittu tarkasteltaviksi sen puitteissa: Krimin sodan aikaiset liittosuunnitelmat eli vuodet 1858—1863, kysymys Ruotsin ja Tanskan neutraalisuudesta ja Norjan itsenäisyyspyrkimykset vuosisadan vaihteessa, yhteistyöajatukset varsinkin Suomen ja Ruotsin välillä 1930-luvulla ja Ruotsin, Tanskan ja Norjan neuvottelut pohjoismaisesta puolustusliitosta 1940-luvun lopulla. Tarkoituksena ei ole varsinaisesti kyseisten ajanjaksojen historiallinen kartoitus, vaan kansainvälisen politiikan tutkimustapojen soveltaminen empiiriseen aineistoon. Suunnitelman toteuttaminen on vasta alkuvaiheessaan, mutta kokousten aikana kiinnostus sitä kohtaan osoittautui suureksi kaikissa maissa. Tästä aihepiiristä kuultiin avajaispäivänä kaksi alustusta. Tanskalainen Ole Karup Pedersen esitteli tähänastista tanskalaista historiankirjoitusta vuosista 1853—1863. Tanskan ja Ruotsi—Norjan liittosuunnitelmat liittyivät edellisellä »kansallisvaltiopoliitiikkaan», ts. toivottiin tukea Saksaa vastaan Schleswig-Holsteinin kysy-

myksessä. Ruotsilla taas oli taka-ajatuksena mahdollinen Suomen takaisinvalloitus, jolle antoi virikettä voimistunut kansallinen itsetunto, mutta ei vähiten myöskään runebergiläinen »suomalainen isänmaallisuus». Tanskan dynastiapolitiikka kietoutui myös tavallaan liittosuunnitelmiin. Kuten myöhemminkin, erisuuntaiset intressit ja eri ilmansuunnissa vaikuttavat ongelmat estivät suunnitellun pohjoismaisen yhteistyön kehittymisen toteuttamisen asteelle. Alustaja huomautti tähänastisen historiankirjoituksen kiinnittäneen eniten huomiota Tanskan silloisiin suhteisiin eteläiseen naapurimaahansa ja niiden vaikutuksiin maan sisäpolitiikkaan. Kyseisen ajanjakson yhteistyösuunnitelmat perustuivat toisaalta »ylioppilasskandinavismiin», jota Erik Møller on selvittänyt laajassa tutkimuksessa, toisaalta dynastiseen skandinavismiin, sillä Ruotsin kansan keskuudessa niiden kannatus perustui enemmän kuninkaan nauttimaan suosioon kuin tanskalaisia kohtaan tunnetun epäluulon hälvenemiseen.

Toisessa tämän aihepiirin alustuksessa allekirjoittanut käsitteli Suomen ulkopoliittikan pohjoismaista suuntausta 1930-luvulla lähinnä morgenthaulaisen kansallisen edun käsitteen valossa. Kansallinen etu, jonka sijasta suositeltiin käytettäväksi termiä valtionetu, joutui vilkkaan keskustelun kohteeksi, ja sen määrittelemistä yhteispohjoismaisen tutkimuksen tarpeita varten yhdenmukaisella tavalla pidettiin välttämättömänä. Siihen nojautuva tarkastelu liikkuu täysin spekulatiivisella tasolla, mutta sen avulla voidaan ehkä alustavasti selvittää kunkin maan ulkopoliitikasta vastuussa olevien ajattelun suuria linjoja. Jos nimitetään hallituksen jäsenten maan ulkopoliittikan päälinjaksi valitsemaa suuntausta heidän näkemyksekseen valtionedusta, voidaan vastaavasti määritellä eri oppositioryhmiä edustamat eroavat tai vastustavat kannanotot ilmauksiksi rajoitetummista, »al kansallisista» eduista. Tällä tavoin käytettynä termillä valtionetu ei välttämättä tarvitse olla mitään tekemistä sen kanssa, millainen politiikka lopulta (historian valossa) olisi ollut edullisinta. Suurvaltojen politiikasta puhuttaessa on jo kauan sanottu, että niiden »raison d'état» on vaatinut tietynlaista toistenkin etuun vaikuttavaa, usein ekspansionistista politiikkaa, mutta sellainen ei missään tapauksessa aina ole johtanut historian valossa »edullisiin tuloksiin».

Mainittuja eri ajanjaksoja käsiteltiin seminaarin aikana lisäksi ryhmäkeskusteluissa, joista annettiin selostukset ja suositukset eräistä päälinjoista tutkimuksen eteenpäinviemisessä. — Pohjoismaisten yhteistyötutkimusten tämänhetkisestä vaiheesta voidaan vielä mainita, että Suomen ja Ruotsin osalta kokouksen osanottajat saivat tutustua kyseisistä ajanjaksoista laadittuihin bibliografioihin, ja Norjassakin on jo valmistunut ensimmäistä jaksoa koskeva bibliografia. Tanskan edustaja sanoi työn olevan valmistumisvaiheessa. Nämä arvokkaat lähdekokoelmat ovat vaatineet varsin suuren työmäärän, ja niiden tekijöille, Suomen osalta fil. lis. Per Schybergsonille, kuuluu niistä asianmukainen tunnustus.

Eräitä tulevaisuudennäkymiä

Seuraava pohjoismaisen ulkopoliittikan tutkimuksen seminaari tullaan pitämään Ruotsissa vuonna 1964, ja väliajalla tulee erikoinen yhteistyökomitea kokoontumaan aika ajoin toiminnan koordinoimiseksi. Komitean tämänkertaisessa kokouksessa lyötiin lukkoon jo jonkin aikaa vireillä ollut suunnit-

telma ryhtyä julkaisemaan kahdesti vuodessa ilmestyvää pohjoismaista kansainvälisen politiikan tutkimusta käsittelevää aikakauslehteä ensi vuodesta alkaen. Julkaisu tulee olemaan englanninkielinen, ja sen nimeksi on sovittu »*Co-operation and Conflict. Nordic Studies in International Politics*». Se tulee sisältämään tieteellisiä alkuperäiskirjoituksia, referaatteja pohjoismaisilla kielillä julkaistuista tutkimuksista sekä selostuksia, arvosteluja ja artikkeleita samaan tapaan kuin »*Politiikka*»-lehti. — Lisäksi voidaan mainita, että jonkin aikaa on ollut puheena pohjoismaisen kansainvälisiä konflikteja tutkivan instituutin perustaminen Kööpenhaminaan. Tämä prof. Henningsenin toinen aloite on parhaillaan eri maiden opetusministeriöiden harjoittavana.

Jukka Huopaniemi
